

Mersin'deki Yabancı Devlet Konsoloslarının Faaliyetleri (1852-1908)

Yrd. Doç. Dr. Abdullah POŞ*

Atf / ©- Poş, A. (2009). Mersin'deki Yabancı Devlet Konsoloslarının Faaliyetleri (1852-1908), *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2), 135-155.

Özet- Mersin, XIX. asrın ortalarına kadar Tarsus Sancağı'nın Gökçeli Nahiyesi'ne bağlı, hiçbir önemi bulunmayan, sıradan bir köydü. Tarsus ise bu döneme kadar İç Anadolu'yu, Çukurova, Suriye ve Akdeniz'e bağlayan stratejik bir yerde bulunması ve aynı zamanda bir liman kenti olması nedeniyle bölgenin en önemli ticaret merkeziydi. Ancak XIX. yüzyılda denizin sığlaşması ve eskiden beri doğal bir liman olarak kullanılan Rhegma Gölü'nün bataklık haline gelmesiyle artık gemilerin Tarsus'a ulaşma imkanı kalmadı. Bu sebeple buharlı gemilerin yaşayabileceği en uygun yer olan Mersin, önce Tarsus'un, daha sonra da Çukurova, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun iskelesi haline geldi. Mersin'deki bu gelişmeleri dikkatle izleyen ve yakın bir gelecekte burasının önemiyetinin artacağını öngören yabancı tüccarlar 1850'li yıllardan itibaren peyderpey gelerek buraya yerleştiler. Söz konusu yabancılar, aynı zamanda Adana'daki idareciler nezdinde nüfuz ve itibarlarını arttırmak suretiyle her biri bir devletin konsoloslüğünü elde etti. Bu araştırmada bölgeye ait arşiv vesikaları temel kaynak alınarak Mersin'in kuruluş döneminde buradaki yabancı devlet konsolosları ile onların konsolosluk görevleri dışında icra ettikleri faaliyetler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler- Mersin, Tarsus, Konsoloslar, Arşiv belgeleri

§§§

* Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Giriş

1877 yılına ait Adana Sâlnâmesi'nde Mersin şehrinin bulunduğu alanın, yüzyılın başlarında aynı adı taşıyan ağaçlarından ibaret boş bir saha olduğu ve bu sebeple söz konusu ağaçlara izafeten buraya Mersin isminin verildiği belirtilmiştir¹. Mersin, XIX. asrın ortalarına kadar Tarsus Sancağı'nın Gökçeli Nahiyesi'ne bağlı, hiçbir önemi bulunmayan, sıradan bir köydü². Tarsus ise bu döneme kadar İç Anadolu'yu, Çukurova, Suriye ve Akdeniz'e bağlayan stratejik bir yerde bulunması ve aynı zamanda bir liman kenti olması nedeniyle bölgenin en önemli ticaret merkeziydi³. Ancak XIX. yüzyılda denizin sığlaşması ve eskiden beri doğal bir liman olarak kullanılan Rhegma Gölü'nün bataklık haline gelmesiyle artık gemilerin Tarsus'a ulaşma imkanı kalmadı. Bu sebeple buharlı gemilerin yanaşabileceği en uygun yer olan Mersin, önce Tarsus'un, daha sonra da Çukurova, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun iskelesi haline geldi⁴.

Öte yandan Mersin'deki gelişmeleri dikkatle izleyen ve yakın bir gelecekte burasının ehemmiyetinin artacağını öngören yabancı tüccarlar 1850'li yıllardan itibaren peyderpey gelerek buraya yerleştiler⁵. Mersin'in daha önceki sakinleri bir takım kayıkçı ve hamallardan ibaret iken, gelen yabancılarla burasının nüfusu arttı. Buna bağlı olarak imar ve iskan faaliyetlerinin de hızlanmasıyla Mersin'e 1852'de, Tarsus kaymakamlığına bağlı bir nahiye müdürü tayin edildi⁶.

Mersin'e sonradan gelen yabancıların birçoğu aslen Osmanlı tebaası Rumlardan oldukları halde, kendilerine Yunanlılık süsü vererek bu iddialarını Adana vilayet yöneticilerine tasdik ettirmeye muvaffak oldular. Söz konusu yabancılar, aynı zamanda Adana'daki idareciler nezdinde nüfuz ve itibarlarını arttırmak suretiyle her biri bir devletin konsolosluğunu

¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1294)*, s. 69.

² *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1309)*, s. 87-88; (1312), s. 89-90. BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Dâhiliye Nezareti Maruzatı, No: 3/39)

³ Şemseddin Sâmî, "Tarsus", *Kâmûsu'l-A'lam*, İstanbul 1311, IV, 3009.

⁴ Darköt, Besim, "Mersin", *İ.A.*, İstanbul 1972, VII, s. 770; Oğuz, İbrahim, *Tarsus Şer'iyye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş Öyküsü*, Mersin 2006, s. 90.

⁵ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

⁶ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1309)*, s. 87-88; (1312), s. 89-90; BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

elde etti⁷. Bu sayede şehrin stratejik ve siyasî önemi daha da arttı. O nedenle 1864'te, Tarsus'a bağlı olan Gökçeli, Elvanlı ve Kalınlı nahiyeleri, Mersin'e ilhak edilerek buradaki nahiyeye müdürlüğü, ikinci sınıf kaymakamlığa yükseltildi. Böylece Mersin, Tarsus'tan ayrı bir kaza statüsüne kavuştu. 1888'de ise Tarsus Kazası'nın, Mersin'e izafesiyle sancak merkezi haline getirilerek idarî ve siyasî açıdan Tarsus'tan daha öncelikli bir konuma ulaştı⁸.

Araştırılan dönemde kaydı tutulan Tarsus Şer'iyye Sicillerinde, Mersin ve Tarsus'taki konsoloslarla ilgili bir çok belge bulunmaktadır. Yine XIX. asrın sonları ile XX. yüzyılın başlarına ait Adana Vilayet Sâlnâmeleri ile Osmanlı Dışişleri Bakanlığı tarafından tutulan yıllıklarda da bu konuya dair önemli bilgiler vardır. O nedenle çalışmada, söz konusu arşiv vesikaları temel kaynak alınarak Mersin'in kuruluş döneminde buradaki yabancı devlet konsolosları ile onların konsolosluk görevleri dışında icra ettikleri faaliyetler incelenecektir. Ancak bu konuya geçmeden önce konsolosluk tarihi hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.

A- Konsolosluğun Kısa Tarihçesi

Latince *consul* kelimesinin Türkçe karşılığı olan konsolos, yabancı ülkelerin ticarî bakımdan önemli şehir ve iskelelerinde bulunan memurlara verilen bir isimdir. Konsolosun görevi, bağlı bulunduğu devletin ticarî menfaatlerini, tüccar vatandaşlarının haklarını korumak ve ticaret gemilerine nezaret etmektir⁹. Ortaçağ'da özellikle Venedikli tüccarların ülke dışında önemli ticaret kolonileri kurmaları, bunların korunması, idarî ve hukukî işlemlerinin kolaylıkla yürütülmesi ihtiyacı böyle bir görevin ortaya çıkmasını gerekli kılmıştır¹⁰.

XII ve XIII. yüzyıllarda Cenova, Pisa, Floransa ve Venedik devletleri, doğuda Filistin, Mısır, Suriye ve İstanbul'da ilk konsolosluklarını ihdas ettiler¹¹. İlk konsolos muhtemelen İskenderiye'de görevlendirilen bir asilzadeydi. Venedik Devleti, buradaki konsolosa XIII.

⁷ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

⁸ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1309)*, s. 87-88; (1312), s. 89-90.

⁹ Gökbilgin, M. Tayyib, "Konsolos", *İ.A.*, İstanbul 1952, VI, 836.

¹⁰ Savaş, Ali İbrahim, "Konsolos", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 178.

¹¹ Gökbilgin, "Konsolos", s. 836.

yüzyılın sonunda yılda 350 duka ödeme yapmaktaydı. Ayrıca İskenderiye'deki konsolos, ithalat ve ihracattan da genellikle yüzde 3 oranında gelir elde ederdi¹².

Ortaçağ'da konsoloslara verilen yetkilerin mahiyeti ve sınırları, buldukları şehre hakim olan devletlerin durumuna göre değişiklik gösteriyordu. İslam ülkelerindeki konsoloslar, diğer devletlerdekilere nispetle daha geniş kaza hakkına sahipti¹³. Mısır sultanları ile imzalanan antlaşmalara göre konsoloslar, yerel yöneticilerin himayesi altında olmak kaydıyla ülkede serbestçe dolaşabilecek, şahsî davalarında mahallî memurlar tarafından muhakeme edilemeyecek, sadece kendi vatandaşlarıyla yerli halk arasındaki davalarda yerel mahkemelere bağlı olacaktı. Mısır'daki Venedik konsolosları, buradaki vatandaşlarının başkanı konumundaydı ve aynı zamanda yargıç olarak da görev yapardı¹⁴.

Yeniçağ'da da konsolosluk müessesesi genel olarak Ortaçağ'daki işleviyle devam etmiştir. Osmanlıların, Karadeniz'le Akdeniz'in doğusuna hakim olmasından sonra buralardaki belli başlı limanlarda eskiden beri ticarî faaliyetlerini sürdüren Avrupalı devletler, Osmanlı idaresine başvurarak daha önce kendilerine tanınan imtiyazların devam ettirilmesini teklif ettiler. Osmanlı Devleti'nin de bu yöndeki istekleri kabul etmesiyle XV. yüzyılda önce Ceneviz, sonra da Venedik'e Bizans, Selçuklular ve Memlûkler'in verdikleri haklara benzer imtiyazlar verildi¹⁵. Bu sayede Batılı devletler, İstanbul ve İskenderiye'de konsolosluk görevlileri bulundurmaya başladılar. Ancak bugünkü manada ilk defa konsolosluk teşkilatının Kanunî Sultan Süleyman zamanında ortaya çıktığı anlaşılmaktadır¹⁶.

Kanunî döneminde, Fransızlara daha önce Memlûk sultanları tarafından Mısır'da serbest ticaret yapabilmeleri için verilen müsaade 1528 yılında tasdik edildi. Ardından da 1536'da diğer Osmanlı şehirlerinde ticaret yapmalarını sağlayan ahidnâme verildi¹⁷. Buna göre Fransız tüccarlar yüzde 5 gümrük vergisi ödemek koşuluyla Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabileceklerdi. Bütün hukukî ilişkilerde Fransız konsoloslarına kaza yetkisi

¹² Pedani, Maria Pia, "Bahri Memlûklerle Venedikliler Arasındaki Ticari Antlaşmalar", *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd., çev. Mahmut Yavaşı, Ankara 2002, V, 428.

¹³ Savaş, "Konsolos", s. 178-179.

¹⁴ Pedani, "Bahri Memlûklerle Venedikliler Arasındaki Ticari Antlaşmalar", s. 425, 428.

¹⁵ Kütükoğlu, Mübahat S., "Ahidnâmeler ve Ticaret Muâhedeleri", *Osmanlı*, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 329.

¹⁶ Savaş, "Konsolos", s. 179.

¹⁷ Kütükoğlu, "Ahidnâmeler ve Ticaret Muâhedeleri", s. 329.

verildi. Fransa tebaası hakkındaki davalar Divan-ı Hümâyun'da görülecek ve o davalara bakan kazaskerin yanında bir Fransız tercümanı da bulunacaktı. Osmanlı vatandaşlarına olan borcunu ödemedi kaçan bir Fransız'ın yerine başka biri veya konsolos yakalanmayacaktı. Esir olan Fransızlar serbest bırakılacak, bundan sonra yakalananlar esir muamelesi görmeyecekti. Fransa vatandaşları mahallî kadrlara müracaat etmeden vasiyet edilen mallar konsolosa teslim edilecekti¹⁸.

Fransızlardan sonra 1547'de Avusturyalı, 1580'de de İngiliz tüccarlar, Osmanlı topraklarına "emn ü aman üzere" gidip gelmeyi temin eden bir imtiyaz elde ettiler¹⁹. Bu sayede İngiltere 1583'ten itibaren İskenderiye ve Suriye limanlarına konsolos tayin etti²⁰. Avusturya ise 1606 yılını müteakiben Osmanlı limanlarında konsolos bulundurmaya başladı²¹. 1612'de bu devletlere Hollanda da dahil oldu²². 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Rusya da lüzum gördüğü yerlerde bazı muafiyetleri olan konsolos bulundurma hakkını kazandı²³. İran ise 1839'da Osmanlı limanlarına konsolos tayin etmeye başladı²⁴.

XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlılarla Batılı devletler arasında yapılan antlaşmalarla konsoloslara elçi yardımcısı statüsü verildi. Böylece konsoloslara hapse atılmama, haklarındaki kanunî takibatın merkezden sorulmak suretiyle yapılması, ülkeden çıkarılmalarının veya değiştirilmelerinin elçi iznine bağlanması gibi bir takım imtiyazlar sağlandı²⁵. Ahidnâmeli devletlerin elçi ve konsoloslarına verilen bu garantiler onların maiyetinde çalışan ve genellikle Osmanlı tebaasından olan gayrimüslimleri de kapsıyordu²⁶.

Konsolosa kendi milletinin işlerine nezaret etme, gelen malları kaydetme, elçi ve konsolos için belirlenen vergileri toplama yetkisi padişah tarafından verilirdi. Kendi milletine ait

¹⁸ Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1995, II, 506.

¹⁹ Kütükoğlu, "Ahidnâmeler ve Ticaret Muâhedeleri", s. 329.

²⁰ Gökbilgin, "Konsolos", s. 838.

²¹ Uzunçarşılı, *age*, III. cilt 2. Kısım, Ankara 1988, s. 191, 2. dipnot.

²² Uzunçarşılı, *age*, s. 236.

²³ Uzunçarşılı, *age*, IV. cilt 1. bölüm, Ankara 1988, s. 423.

²⁴ Gökbilgin, "Konsolos", s. 840.

²⁵ İnalçık, Halil, "İmtiyâzât", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 246.

²⁶ Kütükoğlu, "Ahidnâmeler ve Ticaret Muâhedeleri", s. 330-331.

hiçbir gemi, konsolosun izni olmadan limandan ayrılamazdı. Ayrıca konsolosa, vatandaşları arasındaki ihtilafları çözme yetkisi de verilmişti. Ancak yabancılarla Müslümanlar arasındaki hukukî problemlerin, Osmanlı mahkemelerinde görülmesi gerekiyordu²⁷. Kendi vatandaşları tarafından herhangi bir suç işlendiği takdirde konsolosun, mahkemeye katılma hakkı da vardı²⁸.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren birçok Osmanlı şehrinde çeşitli devletlerin konsolosları görev yapmaktaydı. Osmanlı Devleti ise daimi elçiliklerin tesis edildiği 1793 yılına kadar yabancı devlet merkezlerinde ticarî temsilci bulundurmamıştı. III. Selim'in gayretleriyle ilk defa bu tarihte bazı yabancı merkezlere üç yıllığına elçi tayin edilmiştir²⁹. Osmanlıların, yabancı ülkelere atadığı ticarî temsilciler için "Şehbender" tabiri kullanılmıştır³⁰. Aynı şekilde İran'ın, Osmanlı liman şehirlerindeki elçilerine de "Şehbender" ismi verilmiştir³¹. Batılı devletlerle siyasî ve ticarî ilişkilerin artması üzerine 1802'de Malta, Marsilya ve Trieste'ye şehbender gönderilmiştir. Daha sonra Tebriz, Rusya ve Hindistan'a da şehbender tayin edilmiştir³².

Osmanlı Devleti tarafından şehbenderlik görevine getirilenlerin birçoğu Rum tebaasındandır. Bununla birlikte diğer yabancı uyruklulardan da şehbender seçilmiştir. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Müslüman tebaadan da şehbender tayin edildiği görülmektedir. Şehbenderlik müessesesi daha sonra yaygınlık kazanmış ve pek çok yabancı şehirde Osmanlı temsilcileri ikamet etmiştir. Zamanla Osmanlıların ticarî elçileri için de konsolos tabiri kullanılmıştır³³.

²⁷ İnalçık, "İmtiyâzât", s. 246.

²⁸ Savaş, "Konsolos", s. 179.

²⁹ Savaş, "Konsolos", s. 179.

³⁰ Gökbiğın, "Konsolos", s. 839.

³¹ Bkz. *Sâlnâme-i Nezâret-i Hâriciye (Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı)*, (1302), Haz. Ahmed Neziha Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2003, s. 409-410; (1306), s. 287-289; (1318), s. 336-338; (1320), s. 130-132; (1321), s. 251; (1322), s. 299; (1323), s. 345; (1324), s. 391; (1325), s. 437; (1326), s. 483.

³² Gökbiğın, "Konsolos", s. 839-840.

³³ Savaş, "Konsolos", s. 179.

B- Mersin'de Konsolosluk Bulunan Devletler

XIX. asrın ortalarından itibaren yabancı tüccarların rağbet ettikleri Osmanlı şehirlerinden biri de Mersin'dir. Diğer şehirlerde olduğu gibi doğal olarak burada da ticarî faaliyetlerin yürütülmesini kolaylaştırmak ve tüccarların haklarını korumak amacıyla konsolosluk kuruldu. 1852'de Mersin'de İngiltere, Fransa, Rusya, Sicilya ve Sardunya'nın konsolosluk binaları vardı³⁴. Aynı zamanda bu konsolosların, Tarsus'ta da faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir³⁵. Bu durum söz konusu konsolosların daha önce Tarsus'ta ikamet ettikleri, Mersin'in ticarî açıdan önem kazanmasıyla birlikte buraya taşınmaya başladıkları izlenimini vermektedir. Zira Tarsus'un denizle irtibatının kesilmesinden sonra Mersin'in, bu şehrin de iskelesi olması sebebiyle Tarsus konsoloslarının ticarî faaliyetlerinde Mersin limanını kullandıkları bilinmektedir³⁶.

1884'te Avusturya, Danimarka, Felemenk, İngiltere, İran, İspanya ve Portekiz olmak üzere 7 devletin, Mersin'de görevli, konsolos veya konsolos vekilleri vardı. Danimarka ve Felemenk konsolosları hem Mersin, hem de Tarsus'un konsolosluk görevini yürütmekteydi³⁷.

27 Temmuz 1889 tarihli bir merkez kaydında ise Mersin'deki mevcut konsoloshane sayısı 14 olarak verilmiş ve buradaki konsolosların bazılarının ikişer devlet konsoloslukluğunu haiz oldukları belirtilmiştir. Nitekim aşağıda kendisinden sık sık bahsedilecek olan Mösyö Andon Likardopolos, hem İngiltere, hem de Belçika'nın Mersin'deki konsolosudur³⁸. Yine aynı dönemde Tarsus konsoloslarının bir kısmı da birden çok devletin konsolosluk işlerini takip etmiştir. Örneğin, 18 Nisan 1870 tarihli bir belgeye göre tüccar Mösyö Hıristofi Sidirikodi, Yunan konsolosudur³⁹. Aynı kişinin 11 Aralık 1893'te Portekiz konsolosu olduğu

³⁴ BOA, İ. MVL, No: 237/8363 (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrâde Meclis-i Vâlâ, Dosya No: 237, Gömlek No: 8363.

³⁵ Oğuz, *age*, s. 115.

³⁶ Darkot, "Mersin", s. 770; Oğuz, *age*, s. 90.

³⁷ *Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı, (1302)*, s. 410-422.

³⁸ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

³⁹ TŞS, 304, 120/211 (Tarsus Şer'iyye Sicilleri, Defter No: 304, Sayfa No: 120, Belge No: 211).

kayıtlara geçerken⁴⁰, 12 Mart 1898 tarihli bir başka belgede ise Rusya konsolosluğu sıfatını taşıdığı görülmüştür⁴¹.

1889 yılına ait olan belgede Mersin'deki konsoloshane adedi 14 olarak verilmiş ve bu sayının giderek arttığına dikkat çekilmiştir. Ancak söz konusu kayıta İngiltere ve Belçika Konsolosluğu Mösyo Andon Likardopolos ile Rusya konsolosluğu Mösyo Hıristofi Sidirikodi'nin dışında, Mersin'deki 14 konsoloshanenin hangi devletlere ait olduğuna ve onların görevlilerine dair herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir⁴².

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı tarafından kaydı tutulan sâlnâmelerde, bu konuya dair bazı bilgiler mevcuttur. 1888 yılına ait sâlnâmeye göre Mersin'de konsolosluk görevlisi bulunan devlet sayısı 9'dur. Bunlar: Avusturya-Macaristan, Belçika, Danimarka, Felemenk, İngiltere, İran, İspanya, İsveç-Norveç ve Portekiz'dir⁴³. 1900 yılında Mersin'de yine aynı devletlerin konsolosluk görevlisi vardı⁴⁴. 1902'den itibaren İsveç-Norveç'in adına rastlanmaması sebebiyle burada konsolos veya konsolos vekili bulunan devlet sayısı 8'e düşmüştür. 1908'de ise Rusya'nın katılımıyla Mersin'de konsolosluk görevlisi olan devlet adedi tekrar 9'a çıkmıştır⁴⁵. Bu verilerde de görüldüğü gibi 1908'e kadar Mersin'e konsolos veya konsolos vekili atayan devlet sayısı hiçbir zaman 9'u geçmemiştir.

27 Temmuz 1889 tarihli belgede ifade edilen Mersin'deki mevcut 14 konsoloshanenin diğerlerinde ise Tarsus konsolosları faaliyetlerini icra etmekteydiler. Nitekim 1888 yılına ait kayıtlara göre Mersin ve Tarsus'ta konsolos veya konsolos vekili bulunan toplam devlet sayısı 14'tür. Bu tarihte her iki şehirde konsolosluk görevlisi bulunan devletlerle onların görevlilerine dair bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

⁴⁰ TŞS, 349, 187/574.

⁴¹ TŞS, 348, 34/37.

⁴² BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

⁴³ *Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı*, (1306), s. 288-305.

⁴⁴ *Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı*, (1318), s. 230-245.

⁴⁵ *Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı*, (1326), s. 483-491.

Tablo-I⁴⁶

(1888'de Mersin'de Konsolosluğu Bulunan Devletler ve Konsolosluk Görevlileri)

No	Devletler	Konsolosluk Görevlileri	No	Devletler	Konsolosluk Görevlileri
1	Avusturya-Macaristan	Varas	6	Danimarka	Jan Evanya
2	İspanya	Kostantin Mavromati	7	İran	Mihâil
3	İsveç-Norveç	Mösyö Mişel İsnamanyos Sengenman	8	Portekiz	Sidiri Kodi
4	Felemenk	Ebiye Odine (Mersin-Tarsus)	9	Belçika	Mösyö Ozek
5	İngiltere	Likbar dö Polo (Mersin-Tarsus)	10		

Tablo-II⁴⁷

(1888'de Tarsus'ta Konsolosluğu Bulunan Devletler ve Konsolosluk Görevlileri)

No	Devletler	Konsolosluk Görevlileri	No	Devletler	Konsolosluk Görevlileri
1	Belçika	Şerakiloros	4	İran	Hacı Muhammed
2	Felemenk	Ebiye Odine (Tarsus-Mersin)	5	İtalya	Senasi
3	İngiltere	Likbar dö Polo (Tarsus-Mersin)	6		

⁴⁶ Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı, (1306), s. 288-305.

⁴⁷ Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı, (1306), s. 288-305.

Tablolarda da görüldüğü gibi 1888 yılında Mersin'de 9, Tarsus'ta da 5 olmak üzere toplam 14 devletin ticarî temsilcisi bulunmaktaydı. Belçika, İnan, İngiltere ve Felemenk devletlerinin hem Mersin, hem de Tarsus konsolosları vardı. Belçika ve İnan, her iki şehir için farklı kişileri konsolos atarken; İngiltere ile Felemenk, Mersin ve Tarsus'taki konsolosluk işlemlerini takip etmek üzere aynı kişiyi görevlendirmiştir. Bu durumda Mersin İskelesi'nde, Belçika, İnan, İngiltere ve Felemenk konsoloslarının, Mersin ve Tarsus için ayrı ayrı konsoloshane kullandıkları söylenebilir. Avusturya-Macaristan, İspanya, İsveç-Norveç, Danimarka, Portekiz ve İtalya konsolosluk görevlilerine ise birer konsoloshane tahsis edilmiştir. Buna göre toplam konsoloshane sayısı 14'tür. Ancak İngiltere ile Felemenk devletlerinin, Mersin ve Tarsus konsolosluğunu aynı kişi üstlendiği için toplam konsolos veya konsolos vekili sayısı 12'dir.

1902'de Mersin'de hem bu şehir, hem de Tarsus için sekizerden toplam 16 devletin konsolosluk görevlisi mevcuttur. Daha önce İsveç-Norveç'in, Mersin'deki konsolosluk memuruna artık rastlanmamaktadır. Buna karşılık Danimarka, Rusya ve Fransa, Tarsus için yeni konsolosluk görevlileri atamıştır⁴⁸. 1908 yılında ise Mersin'de bu şehre ait 9, Tarsus'a ait de 6 olmak üzere toplam 15 devletin konsolos veya konsolos vekili bulunmaktadır. Bu tarihte Rusya'nın, Mersin'e ticarî temsilci atadığı görülürken; İngiltere ve İtalya'nın, Tarsus konsolosluk memurlarına rastlanmamıştır⁴⁹.

C- Konsolosların Bölge Halkıyla Mülk Edinmeye Yönelik İlişkileri

XIX. yüzyılın başlarında deniz kıyısında birtakım balıkçı kulübelerinden ibaret bir köy olan Mersin, 1850'li yıllardan itibaren özellikle yabancı tüccarların rağbet ettikleri bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Buradaki imar ve iskan faaliyetlerinin artmasıyla birlikte Mersin'de gayrimenkul edinmek de önem kazanmıştır. Bu sebeple söz konusu dönemde başta konsoloslar olmak üzere Mersin sakinlerinin önemli bir kısmını oluşturan yabancılar çeşitli yollarla burada gayrimenkul edinmeye çalışmışlardır⁵⁰.

17 Şubat 1852 tarihli bir kayıтта Fransa, İngiltere, Rusya, Sicilya ve Sardunya konsoloslarının, Mersin ve Tarsus'ta kanunlara aykırı bir şekilde mülk edindiklerine dikkat çekilmiştir. Aynı belgede Mersin'deki toplam 78 emlaktan 28'inin Osmanlı, 23'ünün Fransız,

⁴⁸ *Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı, (1320), s. 125-262.*

⁴⁹ *Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı, (1326), s. 483-491.*

⁵⁰ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

13'ünün Sardunya, 8'inin İngiliz ve 6'sının da Napoli Devleti vatandaşlarına ait olduğu tespit edilmiştir. Bu gayrimenkullerden 20'si mağaza, 20'si hane, 19'u dükkan, 11'i yer odası ve 8'i de kahvehanedir. Ayrıca yabancı uyrukluların, Osmanlı Devleti dahilinde bina ve arazi edinmelerinin yasak olduğu hatırlatılarak bundan sonra emlak sahibi olmak isteyenlerin uyruğunun araştırılması ve yabancılara kesinlikle tapu verilmemesi gerektiği ikaz edilmiştir⁵¹.

Her ne kadar Osmanlı tebaası olmayanların mülk edinmeleri devlet tarafından yasaklansa da sonraki yıllara ait belgelerde, yabancıların Mersin ve Tarsus'ta ev, dükkan ve arsalarla sahip olduklarına dair bir çok kayda rastlanmıştır⁵². Örneğin, 9 Eylül 1853 tarihli bir belgede Fransa vatandaşı olan Hoca Labiyar ailesinin, Mersin'in Yumuk Mezrası'ndaki taş ve ahşap iskelelerin bitişiğinde üç tarafı Yakup Ağazade Mustafa Ağa, Ali Baba, Yusuf Ağa ve Musa Ağa'nın tarlaları, dördüncü tarafı da cadde ile çevrili uzunluğu 80, genişliği ise 40 zira olan devlet arazisi üzerine inşa edilmiş bahçeli bir konak ve mağazaya sahip olduğu görülmüştür⁵³.

8 Nisan 1859 tarihli bir başka belgede ise Tarsus'un, Belçika Konsolosu Hoca Rusi Nirlonki Disu'ya (?)ait Mersin'deki iki ayrı mülkün Beyrutlu tüccar Hoca Yusuf Nasır'a satıldığı belirtilmiştir. Bunlardan birincisinin satış bedeli 188.461 kuruştur. Söz konusu emlak, birbirine bitişik ve dört tarafı cadde ile çevrili, üzeri kiremit kaplı 6 büyük dükkan, yine aynı şekilde birbirine bitişik ve dört tarafı umumî yolla sınırlı diğer 6 dükkanla birlikte 1 habbaz (ekmek) dükkanı, 1 mağaza ve batısında diğer bir mağaza şeklinde tarif edilmiştir⁵⁴. İkinci gayrimenkulün tutarı ise 40.000 kuruştur. Burası da bir taraftan cadde, diğer taraftan konsolosun mağazası, bir diğer taraftan mağazaya giden hususî yol ve dördüncü taraftan Seyranoğlu Hacı Bogos mülküyle çevrili ve üzeri kiremit, üst katta 4 oda ve 1 sofa (*4 bâb fevkanî ve bir sofa*), 1 kiler, 1 mutfak, 3 mağaza ve bunlara bitişik 1 berber dükkanı, Nemçe (Avusturya) vapuru vekilinin oturduğu diğer mağaza ile avlu ve avludaki taş merdivenden ibaret olarak kayıtlara geçmiştir⁵⁵.

⁵¹ BOA, İ. MVL, No: 237/8363.

⁵² Bkz. TŞS, 294, 50-51/63, 113/179, 141/221; TŞS, 295, 238-239/344-345; TŞS, 297, 114/173, 115/174; TŞS, 319, 117/345; TŞS, 349, 50/131, 146/444, 187/574; TŞS, 352, 34/92.

⁵³ TŞS, 294, 113/179.

⁵⁴ TŞS, 297, 114/173.

⁵⁵ TŞS, 297, 115/174.

1867'de yabancılara resmen mülk edinme hakkının verilmesinden⁵⁶ sonra Mersin'deki konsolosların bölgeden emlak edinme girişimleri daha da hızlanmıştır. Nitekim 1890'lı yıllara ait emlak kiralama ve alım-satımına dair belgelerde konsolosların adına sıkça rastlanmıştır. Örneğin, 26 Mart 1890 tarihli bir belgeye göre Rusya konsolosluğunu uhdesinde bulunduran Hoca Hıristofi Sidirikodi, Tarsus'taki Abacı Hanı'nı, Süleyman b. Mehmet'e 11 aylığına 5.900 kuruşa kiraya vermiş ve icar bedelinin 3.266 kuruşunu almıştır. Herhangi bir varisi bulunmayan Süleyman'ın, kalan parayı ödemediği üzerine Tarsus Mal Müdürü Mehmet Fethi Efendi terekesine el koymuştur. Bu sebeple konsolos, mahkemeye başvurarak Süleyman'dan alacağı olan 2.634 kuruşun kendisine verilmesini talep etmiştir⁵⁷.

Mösyö Hıristofi Sidirikodi 4 Temmuz 1893 tarihinde Adana'nın Sofu Bağcı Mahallesi'nde bulunan iki katlı (*fevkanî ve tahtânî*) 2 evi ile avlulu başka bir hanesi ve bitişiğindeki 2 göz dükkanını, Mehmet ve Sadık adında İran uyruklu iki kardeşe 5.000 kuruşa satmak üzere yine İran tebaasından Halil Ağa'yı vekil tayin etmiştir⁵⁸. 11 Aralık 1893 tarihinde bu defa Portekiz konsolosluğu sıfatıyla Tarsus'un Baltalı Köyü ahalisinden Mehmet Ali ve Hüseyin'le aralarında cereyan eden alacak ve arazi rehini hususunda Adana mahkemesinde görülecek olan davanın bütün yönlerini takip etmek için Avazzâde Abdülhamit Efendi'ye vekalet vermiştir⁵⁹.

Hoca Hıristofi Sidirikodi'nin, Çukurova Bölgesi'nde sahip olduğu gayrimenkullerinin yanında Sakız adası ile Aydın Vilayeti dahilindeki Çeşme Kasabası'nda da emlak ve arazileri mevcuttu. 14 Ağustos 1896'da söz konusu arazilerinin kira gelirlerini toplamak üzere Sakız Adası'nda sakin olan bir kişi, konsolos tarafından vekil tayin edilmiştir⁶⁰.

Zikredilen örnekler yabancıların hem mülk edinmesinin yasak olduğu dönemde, hem de onlara bu imtiyazın verilmesinden sonraki tarihlerde konsolosların yöreden emlak edinmek için ne denli bir çaba içerisinde olduklarını açıkça göstermektedir. Bu durum onların söz konusu gayrimenkulleri nasıl elde ettikleri sorusunu akla getirmektedir. 27 Temmuz 1889 tarihli belgede, bu konuya dair önemli bilgilere yer verilmiştir. Buna göre özellikle Rumlar,

⁵⁶ İnalçık, "İmtiyâzât", s. 251.

⁵⁷ TŞS, 319, 117/345.

⁵⁸ TŞS, 349, 146/444.

⁵⁹ TŞS, 349, 187/574.

⁶⁰ TŞS, 352, 34/92.

ticaretle kazandıkları paraları, Mersin halkına yüzde 200 ve daha fazla faizle borç vermek suretiyle onları zor durumda bırakmışlardı. Borçlarını ödeyemeyen yerli halkın arsalarını, gerçek değerinin çok altında fiyatlarla ele geçirmek suretiyle bu arsalarla kendileri adına mükemmel binalar, değirmenler, fabrikalar, bahçeler ve çiftlikler inşa etmişlerdi. O dönemde Mersin'i gayet şirin bir kasaba haline getiren mamur binaların onda sekizinin dışarıdan gelip buraya yerleşen yabancılara ait olduğu belirtilmiştir⁶¹.

Mersin'de tefecilik yaparak milyonlarca kuruşluk servete kavuşanlarla yöredeki emlak kayıtlarında adları sıkça geçenlerin birçoğu aynı kişilerdir. Örneğin, aslen Sakızlı olup Mersin'de Rusya konsoloslğunu yürüten Mösyö Hristofi Sidirikodi bunlardan biridir. Yine tahlil edilen belgelerde İngiltere ve Belçika Konsolosu Mösyö Andon Likardopolos'un bir taraftan faizli alışveriş yaparak hayli servete kavuştuğu, diğer taraftan da Müslümanlara ait arazileri yok bahasına ele geçirmeye çalıştığı belirtilmektedir⁶².

Bankerlik ve buna bağlı olarak emlak simsarlığı yapan bir başka konsolosluk görevlisi de İspanya'nın, Mersin'e konsolos vekili olarak atadığı Kostantin Mavromati'dir. Ancak Mavromati, diğer konsolosların veya vekillerinin aksine bir Osmanlı vatandaşıydı ve Mersin'in önde gelen tüccarlarından biriydi⁶³.

Tetkik edilen kayıtlardan anlaşıldığına göre Mersin'deki konsolosların, yöre halkına yüzde 200 ve daha fazla faizle borç vermedeki nihai hedefleri, bölgeden emlak edinmeye yöneliktir. Zira Osmanlılar döneminde para vakıfları tarafından XVI. asırdan itibaren birçok şehirde yıllık yüzde 10 ile 20 arasında değişen oranlarda kredi temin edildiği bilinmektedir. Barkan, 1560-1561 yılında Bursa'daki para vakıfları tarafından verilen borçlarda uygulanan faizin yüzde 10-15 arasında değiştiğini belirtmiştir⁶⁴. Aynı şehirde XVII. yüzyılda ortalama yüzde 10 kâr payı ile ihtiyaç sahiplerine kredi verilmekteydi⁶⁵. 1571-1640 yılları arasında

⁶¹ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

⁶² BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

⁶³ Oğuz, *age*, s. 117.

⁶⁴ Barkan, Ömer Lütfi, "Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, 1966, III/5-6, s. 34.

⁶⁵ Gerber, Haim, *Economy and Society in an Ottoman City: 1600-1700*, The Hebrew University, Jerusalem 1988, p. 131, 140.

Kıbrıs'taki ortalama faiz oranı yüzde 20'dir⁶⁶. XIX. yüzyılda Karacabey (Mihaliç) Kazası'nda ise yüzde 15 gelir karşılığında borç verildiği tespit edilmiştir⁶⁷.

XIX. asrın sonu ile XX. yüzyılın başlarında Tarsus'taki para vakıflarından temin edilen kredilerin oranı da yine yüzde 15'dir. Örneğin, 26 Mart 1896 tarihli vakfiyeye göre Ballıca Köyü ahalisinden Hacı Salih Ağa, yıllık yüzde 15 (*onu on bir buçuk hesabı üzre*) kâr payı ile borç verilerek işletilmesi şartıyla 1.000 kuruşunu vakfetmiştir⁶⁸. Yine 13 Ocak 1907 tarihli vakfiyeye göre Kargılı Köyü'nden Ömer Efendi vakfa bağışladığı 4.000 kuruşun yıllık yüzde 15 (*onu on bir buçuk kuruş hesabıyla*) oranında gelir elde etmek üzere borç verilmesini şart koşmuştur⁶⁹. Tarsus'taki para vakıfları dışında XIX. yüzyılın ikinci yarısında İslâm hukukunun cevaz verdiği *bey' bi'l-vefâ*⁷⁰ ya da *ferağ bi'l-vefâ*⁷¹ gibi yöntemlerle de bu şehirde borç alınıp verildiği tespit edilmiştir⁷².

Osmanlılar döneminde hem Tarsus, hem de diğer şehirlerde meşru yollarla temin edilen kredilerde uygulanan faiz oranı veya kâr payı ile Mersin'deki yabancı devlet konsoloslarının tefecilik yaparak elde ettikleri kazanç kıyaslandığında, konsolosların kârının, diğer tüm zamanlarda alınan maksimum miktardan en az 10 kat fazla olduğu görülmektedir.

⁶⁶ Jennings, Ronald C., *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York University Press, New York and London, 1993, pp. 281-296.

⁶⁷ Keleş, Hamza, "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma -Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği-", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, XXII/1, 202.

⁶⁸ VGMA (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), Defter No: 595, s. 209.

⁶⁹ VGMA, Defter No: 603, s. 177. Tarsus'taki para vakıflarına ait diğer kayıtlar için bkz. VGMA, Defter No: 593, s. 13; Defter No: 597, s. 77; Defter No: 602, s. 230;; TŞS, 349, 89/265.

⁷⁰ İslâm hukukuna göre bir kimsenin, borcu mukabilinde ev, tarla ve bağ gibi herhangi bir mülk malını, borcunu ödeyinceye kadar alacaklıya satma işlemine *bey' bi'l-vefâ* denir. Bu şekilde satılan bir mal rehin hükmündedir. Bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilahâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul 1970, VI, 126-127.

⁷¹ Bir kişinin, borcuna karşılık tasarrufunda olan vakıf malını, mütevellisinin izni dahilinde borcunu ödeyince geri almak üzere alacaklıya bırakmasıdır. Aynı şekilde bu işlem de kısmen rehin hükmündedir. Bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul 2005, s. 140. Söz konusu borç alıp-verme şekilleri, faizden kaçınmak ve borcu teminat altına almak için geliştirilmiş bir formüldür. Bu yöntemlerle rehin alınan maldan müşteri istifade edebilir. Bkz. Bilmen, *age*, VI, 127.

⁷² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Poş, Abdullah, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus'ta Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, XVII/1, s. 606-612.

Eskiden beri yürürlükte olan kâr payının 10 katı ve daha fazla faiz oranlarıyla Mersin'deki konsoloslardan borç alınması, yeni kurulan ve gittikçe önemi artan bir şehre yapılacak yatırımlar için yöre halkının meşru yollarla yeterli kredi bulamadığını düşündürmektedir. Bu sebeple özellikle yabancı tüccarların, zor durumda kalan bölge halkına, hukuk dışı yollarla yüzde 200 ve daha fazla faizle borç vererek onların arsalarını değerinin çok altında fiyatlarla ele geçirmeleri, konsolosların borç vermeyi, yöreden emlak sahibi olmanın bir aracı haline getirdiklerini göstermektedir.

Mersin'deki konsolosların meşhur oldukları başka bir husus ise özellikle Adana'daki yöneticiler nezdinde elde ettikleri nüfuzlarını da kullanarak yöre halkını yıldırma politikası gütmeleridir. Bölgede bu konuya dair esef verici bir hadise de yaşanmıştır. Buna göre İngiltere ve Belçika konsolosluğunu elde ederek yerel yöneticiler nezdinde nüfuzunu arttıran Andon, Mersin Kazası civarında ve Silifke hududu dahilinde Nasuhi Bey'den satın aldığı araziye bir çiftlik tesis etmiştir. Bu çiftliğe bir Fransız'ı müdür olarak görevlendirmiş ve çeşitli şehirlerden getirdiği ırgatları da onun emrine vermek suretiyle burada ziraata başlamıştır. Mösyö Andon, söz konusu çiftlik civarında 5-10 Müslüman'a ait olan araziye de göz dikerek bu tarlaları yok bahasına alma hevesine düşmüştür. Amacını gerçekleştirebilmek için vilayet dışından getirttiği 300-400 kadar domuzu, çevredeki ahalinin ekin ve harmanlarına saldırtmıştır⁷³.

Ekin ve harmanları domuzların istilasına uğrayan Müslümanlar, bu hayvanları tarlalarından sürüp çıkardıkça, Mösyö Andon'un ırgatları tarafından bazen nakdî cezaya çarptırılmış, bazen de darp edilip yaralanarak domuz damına hapsedilmiştir. Böyle davranmalarının sebebi ise çevredeki Müslümanlara korku salmak suretiyle orayı terk etmelerini sağlamak ve bu sayede onların arazilerini çok ucuza elde etmektir. Müslüman halkın ise konsolostan çok korktukları için onu şikayete bile cesaret edemedikleri anlaşılmaktadır. Rivayete göre Konsolos Bey, yerel yöneticiler nezdinde, istediği kişilere, istediği kadar ceza verdirebilecek derecede tesirli bir nüfuza sahiptir. Nitekim yine bu köylülerden 5-10 kişiyi tutup idarecilere gönderdiğinde, yöneticilerin *"bunları kaç gün habs edelim"* şeklindeki sorularına *"benim murâdım onlara mücâzât etmek değildir. Bir daha bana muhâlefet etmemeleri için kendimi tanıtdırmaktır. Binâenaleyh yirmi beş gün habs ile iktifâ*

⁷³ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

olunsun” diye cevap verdiği kayıtlara geçmiştir. Bunun üzerine Müslümanlar haksız yere tevkif edilmiştir⁷⁴.

Konsolosun ve çiftlik çalışanlarının, yerel yöneticilerden hiç çekinmediği ve bölge halkını onların huzurunda bile çok rahat bir şekilde aşağıladıklarına dair bir örnek de bizzat çiftlik müdürünün ağzından anlatılmıştır. Buna göre öşür müzayedesine nezaret etmek üzere Silifke’ye doğru yola çıkan vilayet defterdarı Hayri Efendi ile idare meclisi azasından Abdülkadir Efendi yol üzerinde bulunan söz konusu çiftlik önünden geçerken, müdür Mösyö Fras (?), onları nahiye müdürü zannederek ikametgahına davet etmiştir. Çiftlik müdürü sohbet esnasında, domuzlarına ilişmeleri sebebiyle köylülerden birini esir edip domuz damına hapsettiklerini söylemiştir. Hatta daha da ileri giderek kendileri nezdinde 1 domuzun, 9 Müslüman’a mukabil olduğunu belirttikten sonra, isterlerse esiri onlara başıslayabileceğini gayet serbest bir şekilde ifade etmiştir. Defterdar Efendi ise bu işin tahkikine gelmediklerini beyan ederek meclis azası ile birlikte oradan ayrılmıştır⁷⁵.

Hayri ve Abdülkadir Efendiler tarafından bu elim hadise hükümete ihbar edilmiştir. Bunun üzerine derhal gerekli soruşturmanın yapılması için birkaç zaptiye ile birlikte sorgu hakimi ve başsavcı vekili çiftliğe gönderilmiştir. Ancak çiftlikteki ırgatların, yetkililere silahla karşı koymaları sebebiyle onların çiftliğe yaklaşmaları dahi mümkün olmamıştır. Daha sonra sancak yönetimi tarafından Tabur Ağası Mehmet Bey’le gönderilen güvenlik güçleri, ırgatlardan 9 kişiyi tutuklayıp sancak merkezine getirmiş ve domuz damında mahpus olan yaralıyı da kurtarmıştır. Ancak çiftlik müdürü olan Fras (?), Mersin’e firar ederek önce çiftliğin sahibi Andon’a, ardından da Fransız konsolosluğuna iltica etmiştir⁷⁶.

Burada anlatılan hadiseler, Mersin’deki konsolosların ne kadar tesirli nüfuza sahip olduklarını ve bu sayede yöre halkını tehdit etmek için her yola başvurduklarını açıkça göstermektedir.

D- Konsolosların Yerel Yöneticilerle Olan İlişkileri

Yabancı tüccarların, Mersin’e ilk gelmeye başladıklarında, buranın asıl yerlisi bir takım kayıkçı ve hamallardan ibaret olduğu için Mersin’de bir nahiye müdürü bile bulunmuyordu. Bu sebeple Mersin’e gelen yabancılar, direkt olarak Adana Vilayeti’ndeki

⁷⁴ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

⁷⁵ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

⁷⁶ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

yöneticilerle muhatap olmuşlar ve oradaki idareciler nezdinde nüfuz ve itibarlarını arttırmak suretiyle her biri bir devletin konsolosluğunu elde etmiştir⁷⁷.

Mersin'deki konsolosların, hem buradaki idarî boşluğun, hem de kazanmış oldukları dokunulmazlığın verdiği cesaretle bölgede adeta bağımsız bir yönetim imajı vermeye çalıştıklarına şahit olunmuştur. Merkezî yönetimin ise ancak konsolosların bölgedeki keyfi hareketlerinin şikayete konu olması üzerine Mersin'le yakından ilgilenmeye başladığı anlaşılmaktadır. O nedenle Mersin'deki yabancı devlet konsolosları, buraya ilk gelişlerinden itibaren bir taraftan yöre halkını tehdit etmişler, diğer yandan da şehirdeki yerel yöneticileri küçümsemekle meşhur olmuşlardı.

Konsolos veya konsolos vekilleri, önce nahiye müdürlerine tenezzül etmemişler, ardından da Mersin'in kaza statüsüne yükseltilmesiyle birlikte kaymakamları dahi hafife almışlardı. Konsolosluk görevlileri, Mersin'de bulunmaları sebebiyle memuriyetleri de bu şehre münhasır iken, Mersin kaymakamlarına itibar etmeyerek doğrudan Adana valileriyle irtibata geçmişlerdi. Valilerin de ekseriyetle onları kabul etmeleri üzerine kaymakamların, yabancılar nazarında hiçbir itibarı kalmamıştı. Hatta resmî günlerde bile kaymakamlığa gidip onunla görüşen yabancı sayısının çok az olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle Mersin'deki kaymakamlar, konsolosların yöredeki dehşet verici faaliyetlerine mani olamamışlardı.

Bu durum Mersin'de adlî teşkilatın kuruluşuna kadar devam etmişti. Konsoloslar, adliyenin kuruluşundan sonra alenî bir şekilde zulme cesaret edemeseler de, nice senelerden beri zorba tavırlarıyla halkın ve hatta devlet memurlarının bile gözünü yıldırılmışlardı. Kiminle bir davaları olup da mahkemeye müracaat etmişlerse, ekseriyetle kazanan taraf olduklarından, konsolosların yalnız namı bile halkı tedirgin etmeye yetmişti. Bundan dolayı karşılaşılan problemlerin yerinde çözülebilmesi için Mersin'in sancak statüsüne çıkarılması ve buraya tayin edilecek ilk mutasarrıfın da aynı duruma düşmemesi için idarî haysiyeti muhafazaya muktedir bir kişi olmasına dikkat edilmesi, merkezî yönetimden istirham edilmiştir⁷⁸.

⁷⁷ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

⁷⁸ BOA, Y. PRK. DH, No: 3/39.

Sonuç

XIX. yüzyılda Tarsus'un denizle bağlantısının kesilmesi, Mersin'in ön plana çıkmasını ve stratejik açıdan gelişmesini sağlamıştır. Bu sayede Mersin'in, yakın bir gelecekte önemiyetinin artacağını keşfeden yabancı tüccarlar peyderpey gelerek burasını bir ticaret merkezi haline getirmişlerdi. Yabancıların, buraya ilk gelmeye başladıklarında Mersin, birkaç haneli sıradan bir balıkçı köyü olduğu için orada bir nahiye müdürü bile bulunmuyordu. O nedenle Mersin'e gelen yabancı tüccarlar, direkt olarak Adana Vilayeti'ndeki yöneticilerle muhatap olmuşlardı. Söz konusu yabancıların bir kısmı konsolosluk sıfatını da kazanarak imtiyazlı bir konum elde etmişti.

Mersin'deki konsoloslar hem buradaki yerel yönetim boşluğunun, hem de kendilerine sağlanan dokunulmazlığın verdiği cesaretle bölge halkına karşı adeta bağımsız bir hükümet gibi davranmışlardı. Bundan dolayı Mersin'deki konsoloslar, konsolosluk görevlerinden ziyade yöre halkına uyguladıkları şiddet olaylarıyla gündeme gelmişlerdir.

Konsolosların ticarî faaliyetlerinden daha çok ön plana çıktıkları başka bir özellikleri de yörede faizcilik ve buna bağlı olarak emlak simsarlığı yapmalarıdır. Bu sayede bir taraftan hayli yüksek miktarda servetlere malik olurlarken, diğer yandan da borcunu ödeyemeyen bölge halkının arazilerini oldukça düşük ücretlerle ele geçirmişlerdir.

Mersin'deki konsoloslar, buraya ilk gelişlerinden itibaren Adana valileri nezdinde elde ettikleri nüfuzlarına da güvenerek sadece bölge halkını tehdit etmek ve onların arsalarına sahip olmakla yetinmemişler, aynı zamanda bu şehirdeki yerel yöneticileri küçümsemekle de meşhur olmuşlardı. Bu sebeple şehrin stratejik öneminin artmasına paralel olarak buradaki konsolosların, halka ve özellikle de yöneticilere karşı tutumları, Mersin'in idarî açıdan daha kuvvetli bir konuma getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı Mersin, bölgede karşılaşılan problemlerin bir an önce yerinde çözülebilmesi için yarım asırdan daha az bir zaman diliminde sancak statüsüne yükseltilmiştir. Ayrıca buraya tayin edilecek ilk mutasarrıfın da konsoloslar tarafından hafife alınmaması için idarî haysiyeti muhafazaya muktedir bir kişi olmasına dikkat edilmesi istenmiştir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri:

Tarsus Şer'iyye Sicilleri, Defter No: 294, 295, 297, 304, 319, 348, 349, 352.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Dâhiliye Nezareti Maruzatı, No: 3/39.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade Meclis-i Vâlâ, Dosya No: 237, Gömlek No: 8363.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 593, 595, 597, 602, 603.

Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1294), (1309), (1312).

Sâlnâme-i Nezâret-i Hâriciye (Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı), (1302), (1306), (1318), (1320), (1326), Haz. Ahmed Nezir Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2003.

Diğer Kaynaklar:

Barkan, Ömer Lütfi, "Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. III, sy. 5-6, TTK, Ankara 1968, (1966).

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, c. V-VI, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1969-1970.

Darkot, Besim, "Mersin", *İA*, c. VII, MEB, İstanbul 1972, ss. 769-772.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.

Gerber, Haim, *Economy and Society in an Ottoman City: 1600-1700*, The Hebrew University, Jerusalem 1988.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Konsolos", *İA*, c. VI, MEB, İstanbul 1952, ss. 836-840.

İnalçık, Halil, "İmtiyâzât", *DİA*, c. XXII, MEB, İstanbul 2000, ss. 245-252.

Jennings, Ronald. C., *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York and London 1993.

Keleş, Hamza, "Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadî Sonuçları Üzerine Bir Çalışma -Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği-", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, XXII/I, ss. 189-207.

- Kütükoğlu, Mübahat S., "Ahidnâmeler ve Ticaret Muâhedeleri", *Osmanlı*, ed. Güler Eren, c. III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 329-341.
- Oğuz, İbrahim, *Tarsus Şer'iyye Sicillerine Göre Mersin Kentinin Kuruluş Öyküsü*, Mersin 2006.
- Pedani, Maria Pia, "Bahri Memlûklerle Venedikliler Arasındaki Ticari Antlaşmalar", *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd., çev. Mahmut Yavaşı, c. V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 423-430.
- Poş, Abdullah, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus'ta Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008,XVII/II, ss. 593-619.
- Savaş, Ali İbrahim, "Konsolos", *DİA*, Ankara 2002, ss. 178-180.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lam*, I-VI, c. IV, İstanbul 1311.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. II-IV, Ankara 1988, 1995.

Activities of Foreign State Consulates in Mersin (1852-1908)

Citation / ©- Poş, A. (2009). Activities of Foreign State Consulates in Mersin (1852-1908), *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 9 (2), 135-155.

Abstract- *Mersin had been an unimportant ordinary village connected to Tarsus Sanjak, Gökçeli District until the middle of XIX century. Tarsus had been an important commercial centre of the region since that date for being at a strategic place connecting Central Anatolia to Syria and Mediterranean and also being a coastal town. However in the XIX century, due to sea getting shallow and Rhegma Lake which had been used as a natural harbor becoming moor, ship did not have the chance to reach at Tarsus. Therefore Mersin which is the most suitable place for the steamboat to dock, it became seaport of Çukurova, Central Anatolia and Southeastern Anatolia. Foreign merchants who watched these developments closely and predicted that the importance of Mersin would increase soon have begun to settle here gradually by 1850. These mentioned foreigners gained the consulates of each state in Adana by means of increasing force and dignity before managers. In this paper, based on the archive reports, activities of foreign state consulates in the foundation period of Mersin and the activities they perform apart from consular tasks will be analyzed.*

Keywords- *Mersin, Tarsus, Consulates, Archive files*